

1984-05-06

Diskussionsunderlag kring industriell informationsfrihet
av Tomas Ohlin

Vårt samhälle befinner sig i en utveckling, där kriterierna för företagsamhet och marknadsföring förändras kraftigt. Det nya samhället är ett informationssamhälle - som domineras av resursen information i stället för energi och hårdvaruprodukter. En omfattande analys behöver göras kring de nya förutsättningarna för verksamhet på denna marknad som - med förändrade produkttyper - i vårt land kännetecknas av fri konkurrens under socialt ansvar

Industrin håller snabbt på att anpassa sig till det nya läget. Produktionen av informationsvaror ökar. Även om en intensiv konkurrens råder, så råder ännu 1984 en säljarens marknad, inna konsumenterna tillvunnit en jämförligt hög utbildningsnivå. Starka krafter arbetar nu från alla håll på att vidga utbildningsmöjligheterna.

En allt mer artikulerad branschetik utvecklas bland producenterna. En ansvarsfull marknad har intresse av att sanera sig själv, och att utveckla standarder som är till gemensamt gagn. Ett exempel på detta är säkerhetsområdet - av vikt för alla.

Statens intresse för denna utveckling har inneburit att värdefulla insatser gjorts för att beskriva utvecklingen. En rad ställiga datautredningar avslutar under 1984 sitt arbete, och en bred grund finns för slutsatser om vad som nu kan och bör göras

I flera fall har emellertid regeringen tyckts intresserad av begränsningar och regleringar kring innovation och industriell verksamhet. Som exempel kan nämnas Massmediekommitténs direktiv där det finns en direkt beställning att införa reklamförbud på kablar. Naturligtvis kan ingen marknad växa upp i en miljö där inga kommersiella meddelanden får sändas. Det är som att bygga ett motorvägsnät och att där t ex bara tillåta bussar, inga privata bilar.

Vidare kan man uppmärksamma att ännu nästan inga samlade insatser gjorts kring upphovsrätten i informationsåldern. Hur kan vi rättsligt säkerställa att en upphovsman får något ut av sin nya produkt när denna kan kopieras och distribueras blixtnsnabbt?

Den höga kunskapsnivån kring information och informationsprodukter inom industrin måste användas till att brett föra ut erfarenhet och kunnande till politiker och andra samhälleliga beslutsfattare. På många håll tycks man rentav tro att de väsentliga frågorna nu har lösts i och med att vi fått en datalag. Så är det knappast - datalagen skapar i stället både svåra avvägninga och principiella problem.

En fundamental plats i informationssamhället intar de som har att ansvara för att vägnäten byggs och underhålls. Här kan vi fram emot ett intensivt samarbete mellan företrädare för industriella telekommunikationsintressen och televerket. Allt fler frågor i informationssamhället berörs av datakommunikation.

För en kvalificerad och kompetent diskussion om våra möjligheter i informationssamhället behöver vi renodla vad som verkligen kännetecknar den nya situationen. Detta är inte enkelt, även om man utgår från på en god grundläggande kunskapsnivå.

En utgångspunkt för diskussionen om att formulera ett antal informationsetiska principer kan vara att dela upp informationsföretag i förutsättningar för SKAPANDE, LAGRANDE och KOMMUNICERANDE. Ett antal rubriker kan initiera en sådan klassificering.

SKAPANDE

De nya förutsättningarna utgår från ett i högre grad dynamiskt samhälle - tiden är mer närvarande än förr. Information blir allt snabbare gammal och mindre värd.

Ökande krav på flexibel tillgång till information i databaser leder till att uppgifter lagras som fragment, snarare än som hela begrepp. På så vis är de enklare att förändra, sortera om och uppdatera. Fragmenten lagras i fria strukturer, som enkelt kan överblickas.

En konsekvens av detta är att vi alltmer lever i nuet, och att ett regelsystem som utgår från att tid alltid finns - inte längre kan fungera tillfredsställande.

Upphovsrätten är fundamental för industriell innovation - men den är svår att definiera och upprätthålla i det nya samhället.

En allmän rätt till kunnande är en viktig utgångspunkt, ett gemensamt baskunnande som följd av en vidsträckt rätt till utbildning. Baskunnandet omfattar såväl samhälleliga förutsättningar, som tekniska möjligheter och begränsningar.

På vilket sätt påverkas begreppet "ägarande" av att det som ägs blir allt mer eteriskt och svårdefinierat? Sker en övergång till "disponerande", där vi "hyr" av varandra, i stället för att äga?

Yttrandefrihet på telenäten är fundamental.

Den enskildes integritet måste värnas i ett allt snabbare kommunikationssamhälle. Sådant värn kan förmodligen i stor utsträckning byggas in redan på teknisk nivå i databaserna.

Information är kopplad till sitt ändamål. Till vad skulle dess data användas? Emellertid - vi är inte i penningssamhället vana vid att i tid och otid behöva ange vad vi avser göra med vårt kapital. Det har varit vars och ens ensak. Är det ett integritetshot att registrera ändamål för skapande av information?

LAGRANDE

De nya förutsättningarna för att lagra information utgår från i princip obegränsade möjligheter att lagra. Minneskapaciteten är nära nog oändlig. Antalet lagringsställen är också oändligt. Emellertid - efterfrågan på att lagra har hittills alltid varit större än tillgången, trots att nya och rymligare minnen utvecklats så snabbt.

Att ha tillgång till kvalificerade data blir allt viktigare, och blir en motsvarighet till vad som tidigare benämndes att, en gång för alla, vara "lärd".

Å andra sidan blir det alltmer krävande att veta var svaren på frågorna finns lagrade.

Ögonblickssamhället har kallats "blip-samhälle" eller "instant society", där vi ständigt efterfrågar ny information från de stora datalagren. Stundom kan förändringen i efterfrågan bli så snabb att det inte lönar sig att lagra alls. En icke-lagring.

Databaserna kommer naturligtvis att vara fysiskt distribuerade. Det blir allt svårare att kontrollera vad som finns var, en helt effektiv kontroll skulle dessutom i längden bli outhärdig. 1984 är här, och kommer att passeras, utan Storebror.

Emellertid måste ett ansvar till. Möjligen får vi införa begreppet "ansvarig systemhållare", jämförligt med dagens ansvarige utgivare för periodiska skrifter. En uppgift för den ansvarige systemhållaren kan bli att garantera säkerheten i systemet.

Om snabba uppgifter i databaserna blir alltmer värdefulla, kan de negativa konsekvenserna av oriktiga eller ofullständiga uppgifter bli allt mer besvärande. Kanske kan man införa en "genmälesrätt" i dessa sammanhang? Den berörde skulle då ha rätt att direkt få sin utsaga lagrad: "denna uppgift är felaktig".

Gränsen mellan etablerade databasföreträdare som t ex dagens tidskrifter, och en mångfald nya databasintressenter, blir förmodligen allt mindre skarp. En ny ansvarslagstiftning kommer att behövas. Kan man t ex upprätthålla så kallad meddelarfrihet och anonymitetsskydd i samband med kanske tusentals databasansvariga? Skulle ett sådant ostraffat "meddelande" tendera att stadfästa ett "tjallande"?

En etik kring vad som lagras i databaserna måste värnas.

Dagens datalag utgår från att man kan hålla uppsikt över vad som lagras var. Snart blir detta praktiskt svårt, ja småningom kanske omöjligt. Hur ska vi då se på datalagens princip om att man ska ha tillstånd av Datainspektionen för att få lagra varje potentiellt hotande personuppgift? Kan man då verkligen upprätthålla detta krav på tillstånd?

KOMMUNICERANDE

Att kunna kommunicera är en fundamental rättighet i informationssamhället. Yttrandefrihet omfattar likvärdiga möjligheter att kunna sprida information.

Näten måste byggas öppna, så att grundläggande vägar att nå fram finns - vid sidan av mer specialierade och mer raffinerade snitslingar i spåren. Dessa senare kan säljas till specialierade intressenter.

Grundläggande kommunikationsnät måste ha möjligheter att nå kontakt såväl en-till-en som en-till-många och en-till-alla.

Näten måste ges tekniska förutsättningar för mångfald och konkurrens.

Nationella geografiska gränser blir mindre viktiga i dessa sammanhang. Internationell samverkan ökar i betydelse.

Gränsen mellan olika former för kommunikation blir allt mer suddig. Förpackningen kan inte styra paketets förmedling. Distribution över t ex tråd måste rättsligt behandlas på samma sätt som distribution via eter eller via satellit. En integration mellan medier har redan inträtt. Alla medier bör behandlas rättsligt lika.

Ett reklamförbud för vissa former av kabeldistribution är självfallet icke önskvärt, och det skulle också i praktiken vara omöjligt att få att fungera.

Näten bör byggas med god trafikmarginal. Det ska finnas gott om plats att dela på. Om trängsel trots detta tillfälligt skulle uppstå, bör en organisatorisk form finnas för att lösa de tillfälliga konflikterna. Viktigt är dock att detta betraktas som en undantagssituation, som inte bör vara permanent.

Intressenterna på kommunikationsnäten måste ena sig om att främja en god trafik kvalitet.

Det måste vara tillåtet att fritt bygga egna nät, vid sidan av mer allmänna nät. Man måste också kunna hyra ut sina egna, och sina på annat håll hyrda, nät.

Ett socialt ansvar på kommunikationsnäten omfattar principen att inte distribuera sådant som allmänt är skadligt. För att kunna bedöma detta krävs en grundläggande insikt i konsekvenser av god telekommunikation. Detta berör gemensamma värderingsfrågor. De företag som disponerar grundläggande kommunikationsresurser bör besinna sitt ansvar i dessa sammanhang.

En effektiv konkurrens mellan medvetna företag är den bästa partner till kunniga konsumenter, i dagens samhälle såväl som i morgondagens. Konkurrens främjar kvalitet - även för information.